

KENTSEL DÖNÜŞÜM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER: KAZANIM MI KAYIP MI?

Berrin SELÇUK* ve İlke Bezen AYDOĞDU**

Özet

İnsanlığın geçmişten günümüze yaşadığı pek çok olgu, kent mekânlarına yansımış ve kentlerdeki dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Savaş sonrası yakılıp, yıkılarak tahrip edilen pek çok kentin çöküntü alanları yeniden inşa edilir olmuştur. Bu anlamda kentsel dönüşümle toplumların mekân gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır. Kentsel dönüşüm bağlamında mekânların gereksinimine göre çeşitli dönüşüm yöntemleri mevcuttur. Zamanla değişen paradigmlar da kent mekânlarına yansımış ve kentleri etkilemiştir.

Kentsel dönüşüme konu olan mevcut sorunların büyük bir kısmı, kentlerin fiziki koşulları ile ilgilidir. Kentlerdeki sağlıksız yapılaşma, yetersiz alt yapı, kötü çevre koşulları, çöküntü alanları, tarihi mekânların ve ekonomik kullanımı tükenmiş alanların varlığı ve bunların kente yeniden kazandırılması gereksinimi kentsel dönüşümü gerekli kılmıştır. Türkiye’de kentsel dönüşüm olarak ilk akla gelen gecekondu alanlarının sağlıklı yapılar olarak kazandırılması bağlamında geliştirilen projelerdir. Ancak yapılan her kentsel dönüşüm projesinin kentlere ve kentlilere kazandırması beklenen sonuçları vermediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentleşme, Kentsel Dönüşüm.

Thoughts on Urban Renewal: Gain or Loss?

Abstract

Plenty of events which are lived by humankind from past to present, had been reflected on urban spaces and brought urban renewals with. Arising of urban renewal term are happened after World War II. Plenty of urban ruined regions which were burned, ruined and destroyed after war had been rebuilt. In this sense, space requirements of societies had been tried to provide for with urban renewal. In the context of renewal, various transformation methods are available for space requirements. Also, time-varying paradigms had been reflected to the urban spaces and affected cities.

Large part of current issues which are the subject of urban renewal are about cities’ physical conditions. Unhealthy housing, inadequate infrastructure, bad environmental issues, existence of historical places and places which economic life’s extinct in the cities and regenerate requirement of these factors necessitate the urban renewal.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yalova, berrinsel@gmail.com.

** Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Elazığ, bezenaydogdu@yahoo.com.

The first thing that comes to mind about urban renewal in Turkey is developing projects in the context of gaining slum areas as healthy buildings. But it is seen that all urban renewal projects do not give expected results to cities and citizen.

Key Words: City, Urbanization, Urban Renewal

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte gelişen toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarındaki değişimler kent mekânları üzerinde de değişimlere neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası bozulan ekonomik dengelerle birlikte artan sosyal sorunlar kentlerde büyük bir çöküşün başlamasına yol açmış ve kentlerde yeni bir yapılanmayı zorunlu kılmıştır. Bu yeniden yapılanma anlayışının kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkmasını sağladığını ifade eden Özden, (2006:217) kentsel dönüşüm'ü kentte yaşayanlar için var olması gereken ancak yoksunluğu nedeniyle eksikliği hissedilen toplumun ihtiyacı olan yapılanmalar olarak belirtip kentsel dönüşümde amacın toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu eklemektedir (Özden, 2006:217).

Kent mekânlarının değişim ve dönüşüm nedenleri arasında en fazla üstünde durulan konulardan birincisi kent nüfusunun durmaksızın artması, ikincisi gelişen ekonomi ile ülkenin dünyaya eklenme biçiminin değişmesi olarak açıklanmaktadır (Tekeli, 2011:272). Kentlerin gelişmesi ile artan ve değişen tüketim talepleri ve bu talepleri karşılamak için yapılan hizmetler kent mekânlarında dönüşümlere zemin hazırlayan etmenler olarak görülmektedir. Bunların yanında yapıların eskimesi ve performanslarının düşmesi, yangın, deprem, su baskını gibi nedenlerle yaşanan kayıplar ya da bu risklerin varlığı da sayılmaktadır (Tekeli, 2011:272).

Dünyada kentleşmenin önemli bir parçası olan kentsel dönüşümün kentsel mekânları dünya pazarında rekabete taşıdığı bu nedenle de pek çok yeniliğe açık olarak kentsel dönüşüm projelerinin kentler üzerinde yapılandırıldığı bu bağlamda da uydu kent, dünya kenti, küresel kent gibi değişik kent kavramlarının oluşturulmasına neden olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda literatür taramasına dayanan bu makalede kentsel dönüşüm kavramı ele alınmaya çalışılacaktır. İlk olarak kavramsal çerçevede konu ile ilgili olarak kent ve kentleşme kavramları kısaca verilecektir. Daha sonra kentsel dönüşüm kavramı amaçları, boyutları ve yöntemleri ile ele alınacaktır. Dünya'da ve Türkiye'de kentsel dönüşüm üzerinde kısaca durulduktan sonra Türkiye'deki kentsel dönüşüm üzerine

değerlendirmeler yapılacak ve makale sonuç ve değerlendirme ile sonuçlandırılacaktır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. KENT VE KENTLEŞME

Yönetmel, demografik, ekonomik ve toplum bilimsel ölçütlere göre kent tanımları mevcut olsa da genel anlamıyla kent tanımı insanların bir araya gelerek organize olduğu ve toplumun sürekli değişen gereksinmelerini karşılamak üzere üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde bir arada yaşam mücadelesi verdiği mekânlar olarak ifade edilebilir.

Literatürdeki mevcut kent tanımlarına bakılacak olursa; Keleş'e (2013:102) göre kent "yerine ve zamanına göre geniş sayılabilecek biçimde bir araya gelmiş ve bir takım ayırt edici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu" dur. Tekeli (2011:18) kenti "belli bir tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış ya da bu düzeyi aşmış insan yerleşmeleri" olarak tanımlamaktadır. Yine Keleş (1998:75) kenti "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi olarak ifade etmektedir.

Kentleşme yalnızca tarihsel boyutu olan bir toplumsal ve kültürel olgu değil, aynı zamanda çok geniş kapsamlı bir ekolojik olgudur (Bookchin, 1999:9). Kent, sadece isimsiz sakinlerine mal ve hizmet sağlamak için tasarlanmış yoğun bir yapılar bütünü değildir; en gelişmiş durumuyla etik bir insan birliğidir, etik ve toplumsal nitelikteki bir eko-topluluktur (Bookchin, 1999:10).

Kentlerin oluşum sürecinde ifade bulan kentleşme "bir yerleşmede ya da ülkenin yerleşmelerinde tarımsal olmayan üretim oranının artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması sonucu büyüklük, yoğunluk heterojenlik, bütünleşme derecelerinin artması olayı" olarak ifade edilmektedir (Tekeli, 2011:20).

Toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümünü ifade eden kentleşme (Kaya, 2004:90) bir toplumda kentlerde yaşayanların sayılarındaki artma süreci olarak belirtilmektedir. Ancak bu tanımlama demografik olmakla beraber kavram toplumsal olguların betimlenmesinde ve açıklanmasında kullanılmasının haricinde gelişmekte olan ülkelerdeki

kentleşmenin olumsuz sürecindeki sorunların kaynağı olarak da algılanmaktadır (Tekeli, 2011:261).

B. KENTSEL DÖNÜŞÜM

Son yüzyıllarda iktisada dayalı kalkınma anlayışının yerini insan odaklı kalkınmanın alması ile birlikte kentsel yaşam kalitesi kavramı gündeme gelmiştir. Bu bağlamda kentsel yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kentsel dönüşüm projeleri yaygın olarak uygulanmaya başlamıştır.

Dünyada kentlerin ilk ortaya çıkışlarından bu yana kentlerde yenilenme ve dönüşüm sorunlarıyla karşılaşıldığı nitekim tarihin ilk dönemlerinden itibaren yaşanan, depremler, yangınlar, işgal gibi siyasal nedenlerle kentlerin büyük yıkımlara uğradıkları ve dönüşümün bir süreci olan yenilenmeyi geçirdikleri belirtilmektedir (Tekeli, 2011:308).

Kentsel dönüşüm “zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen yıpranan ya da potansiyel arsa değeri mevcut üst yapı değerinin üzerinde seyreden ve çoğu kez yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, alt yapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulduğu bir stratejik yaklaşım içinde günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak yenilenmesi, değiştirilmesi, geliştirilmesi yeniden canlanabilmesi ve bazen de yeniden oluşturulması eylemi” (Özden, 2006:217) olarak tanımlanmıştır.

Günümüzde kentsel dönüşüm olgusunun yaygınlaşması üç önemli kavramsal kategori ile açıklanmaktadır. Bunlar postmodernizm, küreselleşme (Karakurt, 2006:1-25) ve tüketim toplumu olgusudur (Karakurt, 2007:2).

Postmodernizm: Postmodernizm olgusu, ilk başlarda gelip geçici moda akımlarından biri olarak değerlendirilmekteydi. Belli bir sistem önerisi olmayan, bütün gücünü modernizme yönelttiği eleştirilerden alan bir tutumun, kalıcı ve etkili akım olabileceğine ihtimal verilmiyordu (Karakurt, 2006:12). Postmodernizm, öncelikle, mimarının kendisine kazandırdığı görselliğin etkisine dayanarak, yayılma en azından tartışılma olanağı buldu (Karakurt, 2006:12). Modernizmin günümüz koşullarında geçerliliğini yitirdiği ve “postmodern çağın başladığı” önermesi esas olarak 1970’li yıllarda, mimarideki yeni eğilimlerle birlikte tartışılmaya başlamıştır (Karakurt, 2006:12). Postmodernizmin en çok tartışıldığı alanların başında mimarlık gelmektedir. Bunun temel nedeni mimarların postmodern olarak nitelendirilen somut ürünler, yapılar ortaya koymalarıdır (Karakurt,

2006:12). Ayrıcalıklı bir estetik dil olarak mimarlık Jameson'un öne sürdüğü gibi, 'geç-kapitalizmle postmodern deneyim arasında en dolaysız ilişki'nin gösterilmesini sağladığı için postmodernizm, tartışmalarda ön plana çıkmıştır (Karakurt, 2006:12). Foucault'nun 19 yüzyılı bir zamantarih çağı; 20 yüzyılı ise bir mekân çağı olarak tasvir etmesi ve postmodernizmin temel olarak bir mekân estetiğini yansıttığı görüşü mimarlığın, postmodern tartışmalarında ön plana çıkmasının mantıksal kurgusunu ortaya koymaktadır (Aktaran: Karakurt, 2006:12). Postmodernite ile birlikte kentsel tasarım alanında mekânı kendi kuramsal verileri doğrultusunda zorunlu olarak parçalara ayıran, bunları farklı mimari üslupların eklektik kullanımıyla bütünleştirerek bir kolaj haline getiren bir tasarım süreci başlamıştır (Karakurt, 2006:14). Postmodernizm, kenti bir bütün olarak görmemizi sağlayan mantıksal temelleri ortadan kaldırmıştır. Modernizmin kenti, uçaktan görmesine karşılık postmodernizm kenti bir anlamda sokakta yürüyen kentli insanların gözleriyle görmemizi sağlamıştır. Bu kent, her türlü bütünlüğünden koparılmış, parça parça olmuş algılanan bir kenttir. Bu bakış içinde kent, sokakta yürüyen insan gözüyle algılanan parçaların özgüllüğü içinde görülür. Üstelik bu parçalar, bir bütünün parçaları değil, kendi başlarına anlamı olan birimlerdir; dolayısıyla da postmodernizm kente bakışında, kent parçalarının birbirine bağlayıcı bir mantık da aramaz (Karakurt, 2006:15).

Küreselleşme: Küreselleşme ile birlikte ekonomik, siyasi ve kültürel hayattaki değişimler yaşanan mekânlara yansımakta bu anlamda kentlerin silueti değişmektedir. Küreselleşme süreci ile kentsel sınırlar aşılma bu neticesinde yerelin etkilenmesi ile kentler parçalanan ve farklılaşan mekânlar haline dönüşmektedir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile kültürler arası temas kentler arasında rekabete zemin hazırlamış böylece bu rekabet ortamı sermaye sahiplerine en iyi iş iklimi, yeni mekânsal ve sosyo-ekonomik faktörleri sunarak en iyi alt yapı, ulaşım ve iletişim imkânlarını sağlamak amacıyla kentlerin kendilerini pazarlamaları ve sunmaları sağlanmıştır. Oysa bu yaklaşım kentlerin tarihsel, kültürel zeminde yerel ve ulusal değerlerden koparılması şehrin doğal, ekolojik çevre değerlerini yok sayan bir anlayışın egemen olması gibi son derece zararlı bir yaklaşıma meydan vermiştir (Akıncı vd., 2004: 93-94). Bununla birlikte, küreselleşme sürecinde, ulus devlet döneminin bittiği ve küreselleşmiş ekonomik ve sosyal süreçler karşısında ulusal yönetimlerin etkisiz kaldığının iddia edilmesi, tartışmaların çıkış noktası olarak görülmektedir. Ayrıca, modern ulus devletin egemenlik gücü kavramı uluslararası finansal pazarların etkisi altında kalarak gün geçtikçe zayıflamakta, yıpratılmakta hatta ulus devletin

sonunun müjdecisi olarak tasvir edilmektedir (Tosun Karakurt, 2007:23). Küreselleşmenin belki de en belirgin etkileri kentlerde görülmektedir. Kentin fiziksel mekânları, kentlilerin yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları ile tüketim kültüründen kentsel mekânlarda payını almaktadır. Yüzyılımızda küreselleşmenin mekâna yansımalarının göstergelerinden olarak, farklı coğrafyalardaki kent parçaları giderek birbirlerine benzeme sürecine girmiştir. Benzer tasarımlarla yapım teknolojisi ve aynı yapım malzemesi ile üretilen, bir bakıma prototip yapılar, dünya kentlerini birbirine benzeştirirken, yerel özgünlüklerin belirlediği kent kimliklerini yok etmektedir. Böylesi bir kimliksizleşme süreci sonunda ise dünya kentlerinde biri diğerinin kopyası durumuna gelmektedir. Böylesi bir süreç salt kent mekânında değil toplumsal yaşam biçiminde de gözlenmektedir (Kiper, 2004:14-17).

Tüketim Toplumu Olgusu: Tüketimin en yoğun olarak yapıldığı yerler kentlerdir (Tosun Karakurt, 2007:69). Kentsel yaşamın sağladığı olanaklarla tüketim artmış, tüketimin artmasıyla birlikte kentsel kültür, kentsel yaşam biçimi ve kentsel makro form yeniden şekillenme sürecine girmiştir (Karakurt, 2007:69). Kentsel mekânda bireylerin boş zamanlarını geçirebilecekleri mekânlar, kentin hemen hemen tüm bölgelerinde ortaya çıkmış ve kentsel mekânın yeniden yapılanmasını da beraberinde getirmiştir (Karakurt, 2007:69). Kentte, tüketim toplumu kültürünün egemen hale gelmesiyle birlikte; bireylerin kentteki diğer bireylerle olan ilişkileri, kentle olan ilişkileri, kentsel yönetimle olan ilişkileri kısaca yaşam tarzları ve dolayısıyla kent kültürü de farklı bir biçimde yapılanmaya başlamıştır (Karakurt, 2007:69). Tüketim toplumu anlayışının kentsel mekâna yansımalarını, kentteki tüketim mekânlarında ve kentteki yaşam bölgelerinde gözlemlemek mümkündür (Karakurt, 2007:69). Tüketim toplumu anlayışı çerçevesinde, bireylerin daha çok tüketmelerine imkan verecek mekânların sayısı giderek artmaktadır. Tüketim mekânları içinde özellikle alışveriş merkezleri ve temalı parklar, bireylerin daha çok tüketmelerini sağlayacak mekânizmalar olarak ön plana çıkan mekânlardır (Karakurt, 2007:69). Bununla birlikte 21. yüzyılda kentlerin hızlı bir şekilde büyümeleriyle birlikte kentte bilinmeyen olgusu giderek arttığı belirtilmektedir (Tosun ve Fırat, 2012: 175). Bilinmeyen olgusu ise kentli bireylerin korkarak kamusal alandan çekilmelerine ve özel yaşamın yüceltilmesine neden olmuştur. Özel yaşamla birlikte bireylerin ev yaşamına ayrı bir özen göstermesi, evden ziyade bir yaşam tarzı satın alma zihniyeti 21. yüzyılda tüketim olgusunu bir anlamda pekiştirmiştir (Tosun ve Fırat, 2012:175).

1. Kentsel Dönüşümün Amaçları

Kentsel dönüşüm faaliyet alanı ve doğası gereği mevcut kentin yapısına ve burada yaşayan bireylerin ekonomik, fiziksel ve sosyal geleceği üzerinden kentin bütün kimliğini etkileyeceğinden dönüşümü planlama çalışmalarında farklı disiplinlerin birlikte çalışmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kentsel dönüşüm çalışmaları yapılırken 5 temel amaç gözetilerek tasarlanması gerektiği ifade edilmektedir (Şişman ve Kibaroglu, 2009).

- Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmalı ve projeler temelde toplumsal bozulmanın önlemine sağlayacak şekilde geliştirilmeli.

- Kentsel dönüşüm kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve alt yapısal ihtiyaçlara göre kentin sürekli yeniden gelişmesine olanak sağlayarak değişim ihtiyacına cevap vermelidir.

- Kentsel dönüşüm projeleri fiziksel ve toplumsal çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında ekonomik canlılığı yeniden getirecek stratejileri geliştirerek kentsel refah ve yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemelidir.

- Dönüşümde kentsel alanların en etkin bir biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejiler ortaya koyularak projeler geliştirilmelidir. Böylece daha önce kullanılmış ve atıl olan alanların tekrar kullanımı sağlanacak ve gereksiz yayılma sınırlandırılmış olacaktır.

- Toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikalarının şekillendirme ihtiyacını karşılamayı amaçlayarak çok paydaşlı bir planlama ve tasarım süreci ile gerçekleştirilmelidir. Kamu ve özel sektör katılımının yanı sıra sivil toplum örgütleri ve toplumun farklı kesimlerinin katılımını sağlayan bir planlama anlayışı benimsenmelidir.

2. Kentsel Dönüşümün Boyutları

İnsan, mekân ve istihdamın bir arada düşünülerek dönüşümün dört temel boyutunun bütünleşik ve dengeli bir şekilde geliştirilmesi kentsel dönüşümü başarılı kılan öğeler olarak kabul edilirken, kentsel dönüşüm projelerinde katılımcıların ve aktörlerin farklı olması nedeniyle yöntem ve uygulamalarda kurgunun iyi yapılması ve beklentilerin karşılanması dönüşümün başarısını etkileyen bir diğer etken olarak görülmektedir.

Dönüşüm projeleri kent içindeki konum ve işleve göre kent merkezleri, kıyı bölgeleri, sanayi alanları, gar bölgeleri ve kent merkezleri dışındaki konut alanları olmak üzere beş kısımda incelenebilirken, bu projeler büyük orta ve küçük ölçekli olarak üç gruba ayrılabilir (Polat ve Dostoğlu, 2007:65).

a. Sosyal Boyut

Dönüşüm alanlarında alınacak olan kararlar ve bu doğrultuda oluşturulacak stratejiler, yerel-toplumsal özellikler ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu nedenle toplumun tanımlanması, yerel halkın gereksinmelerinin ve bu gereksinmeleri karşılayacak faktörlerin saptanması, ekonomik ve sosyal şartların iyileştirilmesine yönelik ortak amaçların geliştirilmesi, toplum içinde temsilcilerin seçilmesi, toplumsal girişimler, etkin toplumsal ortaklıklar gibi faktörler, dönüşüm alanlarında ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ortaya konulmak durumundadırlar (Özden, 2006:219). Türkiye’de yaşanan kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal boyutuna ilişkin çeşitli tespitler yapılmıştır (Ertaş, 2011:14-15). Öncelikle belediyelerin ‘halk katılımı’ amacıyla yaptığı çalışmalar, kısmi halk toplantıları düzeyinde ve pasif çalışmalar olarak kalmakta; ortaklıkların oluşturduğu bir belediye ajansı ya da grupları kurmak yerine halkın gönüllü kooperatifleşmeye yönlendirildiği görülmektedir. Dönüşümle beraber yaşanan ‘artı’ gelirin gecekondularında oluşturduğu etki, alanda yaşayan mevcut nüfusun barındırılmasından çok yaşayan düşük ve orta gelirli tabakanın soylulaştırma adı altında sosyal dönüşümünü tetikleyerek yeni ve yüksek gelir grubunun fiziksel dönüşümden sonra sağlayacağı kültürel ve ekonomik dönüşümdür. Dolayısı ile kimi kentsel dönüşüm uygulamalarında, barınma ve yaşam kalitesi yükseltilmesi hedeflenen kitle yerine, yüksek gelir grubuna hizmet etmektedir. Hak sahibi olmayanlar, kiracılar, finansmanı karşılayamayanlar, alandan ayrılmak zorunda kalmakta ve belki başka bir alanda yeni gecekondular oluşturumaktadırlar. Gecekonduların dönüşüm sonrası yeni yaşam alanlarına alışamamaları, yerele ve sosyal yapıya uygun dönüşüm uygulamalarının yapılamamasına neden olmaktadır (Ertaş, 2011:14-15).

b. Ekonomik Boyut

Çoğunlukla büyük maliyetler gerektiren Kentsel Dönüşüm başarılı bir uygulamanın sonunda elde edilen rantla, bu maliyeti rahatlıkla geri kazanabilmektedir. Bu nedenle, bir alanın dönüşümüne karar vermeden önce, fayda-maliyet analizleri yapmak, maliyetin kesin hesabını çıkartmak

ve elde edilecek rantın da projeksiyonunu ortaya koymak bir gerekmektedir (Özden, 2006:219).

Dünyada kentsel dönüşüm projelerinin 1970’li yıllarda finansman desteği olarak kamu görülürken, 1970 sonrası yaşanan krizlerin etkisiyle değişen ekonomi politikaları kentsel dönüşümünde değişimine neden olmuştur. Uygulanan neo-liberal politikalarla kentsel dönüşümün içeriğinden, organizasyonuna hatta finansmanına kadar değişiklik göstermiştir. 1980 sonrasında kentsel dönüşümde devlet desteğinin kâfi gelmediği anlaşılmış ve finansal kaynak sağlayan aktörler dönüşüm sürecine dahil edilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de kentsel dönüşüm projeleri genel olarak kamu sektörü tarafında finanse edilmeye çalışılmıştır. Zamanla ekonomi bağlamında sürece dahil olan merkezi yönetimin yanında yerel yönetimler, özel sektör ve projelerdeki en büyük paya sahip plan Avrupa Birliği varlığını gösterir olmuştur (Kalağan ve Çiftçi, 2012: 128-129).

c. Planlama Boyutu

Kentsel dönüşümü somutlaştıran planlamadır. Kentlerin canlandırılmasında, bu planlamanın ve tasarımın bütüncüllüğü, sürdürülebilirliği, yaşam kalitesini arttırıcı tedbirleri olmalı, özgünlüğü ifade edebilmelidir (Özden, 2006: 218). Kentsel dönüşüm sürecinde ele alınacak mekânın iddia sahipleriyle birlikte dönüşüm planını geliştirmeyi hedeflediği boyut olan planlamada dönüşüm planının hazırlanması üç kısımdan oluşmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007: 77). Birinci kısımda ilgi sahibi analizi yapılmakta; akabinde ilgi sahibi gruplarıyla yapılan “bilişsel harita”larının oluşturulmasına geçilmekte; son olarak da bir önceki aşamalarda elde edilen bilgiler tüm ilgi gruplarıyla paylaşılmakta, değerlendirilmekte, alan ile ilgili kentsel dönüşüm vizyonu, stratejileri, öncelikli projeler saptanmakta ve detaylandırılmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007: 77). Projelerin detaylandırılmasıyla eylem planları hazırlanmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007: 77). Burada ilgi gruplarının karar alma ve uygulama aşamalarına katılmış olmaları bu aktörleri gelecek modellerin oluşturulmasında hak iddia eden aktörler durumuna getirilmeleri önem arz etmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007: 77). Nitekim onların tasarım sürecine girdi oluşturmaları, oluşturulacak planın işlerlik kazanmasında duyarlılıkları ve taahhütleri açısından önemlidir (Ataöv ve Osmay, 2007: 77). Kentsel dönüşüm tasarım ve planlama çalışmalarına eş zamanlı ve sürekli olarak hem tüm proje grup üyeleri arasında hem de genel halkla iletişim ve

geribildirim süreci yürütülmelidir. İletişim ve geribildirim sürecinde elektronik posta, toplantı, mülakat, sunuş, halk forumları gibi çeşitli iletişim mekânizmaları kullanılabilir (Ataöv ve Osmay, 2007: 77).

ç. Hukuki Boyut

Kentsel dönüşüm uygulamasının hayata geçirilmesi, ilgili kanunların her birinin birbiriyle örtüşür ya da birbirini tamamlar durumda olmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kanunların kentsel dönüşüm uygulamaları için düzenleyici ve darboğazları giderici maddeler içererek, birbirlerini tamamlayıp bütünlemeleri gerekmektedir (Özden, 2006:219).

Türkiye’de kentsel alandaki dönüşümlerin yönetsel boyutu ilk yıllarda daha merkeziyetçi iken daha sonraları yerel yönetimlere kaydırılmaya başlamıştır (Polat ve Dostoğlu, 2007: 65). Yönetsel boyutun karar verme yetkileri de şu kanunlar ile düzenlenmiş bulunmaktadır: İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5104 sayılı Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 644 sayılı Çevre Bakanlığı Kuruluş Hakkında Kanun ve son olarak 6306 sayılı Afet Riskli Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Anayasa Mahkemesinin 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun bazı maddelerini iptal eden 1 Mart 2014 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan karar.

3. Kentsel Dönüşüm Yöntemleri

Kentsel dönüşüm, mevcut kent yapısının yenilenmesi için yapılan bütün uygulamaları içinde toplayan genel bir kavram olsa da bu uygulama biçimlerinin tanımlanmasında pek çok farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Dünyanın farklı ülkelerindeki bilim insanlarının çeşitli isimlerle tanımladığı bu uygulama biçimlerinin Türkçeye uyarlanmasında yaşanan terminoloji karmaşası kentsel dönüşümün içinde barındırdığı dokuz farklı uygulama biçimini ortaya çıkarmıştır (Ertaş, 2011:4). Bu uygulamalar; **Yenileme**: “Mevcut yapıların yaşam ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi olanağı bulunmayan alanlardaki yapıların tümünün veya bir bölümünün ortadan kaldırılarak yeniden imar edilmesi yenileme” (Es, 2012:63) olarak tanımlanmaktadır. **Sağlıklaştırma**: “Eski kent dokusunun ve çöküntü alanlarının kısmi yenileme ile kullanıma açılması” (Es, 2012:63) olarak ifade edilmektedir. **Koruma**: “Toplumun geçmişteki sosyal ve ekonomik

koşullarını, kültürel değerlerini yansıtan fiziksel fiziksel yapısının, yaşanan değişim ve gelişimler nedeniyle yok olmasının engellenmesi, kentsel dokunun çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi, kültürel varlıkların topluma faydalı, ekonomik ve işlevsel koşullarla sağlaştırılması” (Es, 2012:63) şeklinde tanımlanmaktadır. **Yeniden canlandırma:** “Eski canlılığını kaybetmiş kentsel alanların, özellikle de tarihi kent merkezlerinin alınacak sosyal önlemlerle yeniden canlılık kazanmasını sağlamak” (Es, 2012:63) şeklinde tanımlanmaktadır. **Yeniden geliştirme:** “Ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine imkân vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan alt gelir gruplarının konutlarının yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin yeni bir tasarım düzeni içinde geliştirilmesi” (Es, 2012:63) olarak tanımlanmaktadır. **Düzenleme:** “Bir kentin, bir kasabanın tümünün veya bir yerleşim yerinin bir bölümünün kendi kendiliğinden gelişmesine engel olmak, bu gelişmeye toplum yararına biçim vermek amacıyla, yerleşim yerinin işlevleriyle toprak kullanımı arasında bir ilişki kurmayı öngören, geleceğe dönük kamusal bir eylem türü” (Es, 2012:63) olarak tanımlanmaktadır. **Temizleme:** “Alt gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki konutların ve diğer yapıların sağlığa aykırı niteliklerinin giderilmesi” (Es, 2012:63) şeklinde tanımlanmaktadır. **Yeniden üretim:** “Tamamen yok olmuş bozulmuş, köhnemiş alanların yeniden üretilmesi” (Es, 2012:63) olarak ifade edilmektedir. **Kalitenin yükseltilmesi:** “Uygulama alanında yaşayanların sosyoekonomik açıdan statü ve yaşam kalitelerinde önemli ölçüde değişiklik yaşanmadan; fiziksel çevrenin iyileştirilmesi” (Es, 2012:63) olarak ifade edilmektedir. **Soylulaştırma:** “Sosyokültürel açıdan bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının geliştirilmesi” (Es, 2012:63) olarak ifade edilmektedir.

C. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel dönüşümün Dünyada ilk olarak gelişmiş Batı ülkeleri kentlerinde sosyal ve ekonomik açıdan kullanılamaz hale gelmiş alanların yeniden canlandırılmasına yönelik müdahaleler yapılmasıyla başlamıştır. Genel olarak kentin, nüfusunu kaybetmiş ya da düşük gelir gruplarının kötü ekonomik ve fiziksel şartlarda yaşadıkları ve sosyal dayanışmanın kaybolduğu konut alanlarında, eski boş liman ve sanayi alanlarında kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak projelerin uygulanması biçiminde olmuştur (Aydınlı ve Turan, 2012: 64). Dünya’da kentsel dönüşüm gelişimine bakılacak olursa Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletlerindeki (ABD) çalışmalar ile karşılaşılmaktadır.

İngiltere’de, II. Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşta hava saldırıları ile yıkılan kentlerin yeniden imarı önemli bir sorundu ve bu nedenle savaşın sonraki İngiliz hükümetlerinin önündeki en önemli konularından biri de kentlerin fiziki yeniden inşasıydı (Yasin, 2005: 107). Bu süreçte halkın yaşayabileceği yeni konutlar inşa edildiği gibi, eski konutların yıkılması sağlandı (Yasin, 2005:107). Çok sayıda ev yıkıldı ancak pek çok insan hiçbir zaman düşük kalitede yapılan konutlara yerleştirilemedi, kentler yeni altyapılarla daha izole hale geldi (Yasin, 2005: 107). Ancak, kentlerin planlamasında ekonomik unsurların göz ardı edilmesi bu planlamanın başarısızlığına neden oldu (Yasin, 2005: 107). Zira yerleşim sorununun halledilmesi ile işsizlik ve ticaret gibi sorunların da doğal olarak çözüleceği varsayılıyordu (Yasin, 2005:107). Ancak, konut, işsizlik gibi şehir sorunlarının birbiri ile bağlantılı olmadığı ortaya çıktı (Yasin, 2005: 107). 1980’li yıllarda iktidara gelen muhafazakâr hükümet, çözümü, girişim bölgeleri oluşturmakta buldu. Hükümet, bu bölgelerle, insanların yeni girişimlerde bulunmasını teşvik ederek, yeni iş sahalarının açılmasını, işsizliğin önlenmesini öngörüyordu. Ancak bu uygulama da, umulan sonucu vermedi, projenin maliyeti, elde edilen kazançla karşılaştırıldığında, umulandan çok daha sınırlı kaldı.

Avrupa Konseyi, 1981 yılında “Urban Renewal” adı altında bir kampanya başlatmıştır (Özden, 2008: 53). Daha sonra adı, “Urban Renaissance” olarak değiştirilen kampanya, kentlerde yaşam koşullarının geliştirilmesi, kentlerin mevcut ve gelecekteki rollerinin tanımlanması ve ne olacağının tartışılması, kentsel yaşamın geliştirilmesi için mevcut kanunların uygulanması ve yeni hukuki dayanaklar elde edilmesi, kentsel sorunlarla ilgili idari ve teknik yöntemlerin geliştirilmesi gibi temel ilkeler öngörmekteydi (Özden, 2008:53). Kampanya, pek çok Avrupa kentinin yenilenmesine katkıda bulunmuştur (Yasin, 2005: 107). Seksenli yılların ortalarında, tüm Avrupa’da yeniden yapılanma üzerine bilimsel çalışmalar başlatılmış; 1987 tarihinde gerçekleştirilen Bellagio Konferansı’nda, savaş sonrası kentlerinde yeniden inşayı tartışan sosyal ve kentsel tarih, coğrafya, mimari tarih ve planlama tarihi, siyasi bilimler, mimarlık ve kent planlama gibi çeşitli disiplinler bir araya getirilmiştir (Özden, 2008: 54). 1990 tarihinde Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından hazırlanan ve kentsel çevreyi ele alan “Yeşil Rapor”un ile, Batı Avrupa hükümetleri, kent planlamayla ilgili olarak kendi amaçlarını benimsemişlerdir (Aktaran: Özden, 2008:55). 1990’da yayınlanan bu rapor, 1993 tarihinde Çevre Departmanı tarafından yeniden düzenlenerek, “Kent Merkezleri ve Perakende Ticaretin Gelişimi” adıyla yayınlanmıştır (Aktaran: Özden, 2008:

55) Bu raporun oluşumunda, Hükümetin kentsel alanda yaşam koşullarını ve canlılığını sürdürme ve artırma çabalarının büyük payı olduğu bilinmektedir (Yasin, 2005: 108). Avrupa Konseyi bünyesinde yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları 1994'te yapılan "Canlı ve Yaşanılır Kent Merkezleri: Mücadele Toplantısı"nı aynı yıl imzalanan Aalborg Sözleşmesi izlemiştir (Aktaran: Yasin, 2005: 108). Bu Sözleşme ile sürdürülebilir kentler oluşturmak üzere ölçütler belirlenmiş; yerel yönetimlere bu amacı gerçekleştirmede üstlenmeleri gereken roller tanımlanmıştır. Sözleşme bağlamında oluşturulan "Avrupa Sürdürülebilir Şehirler-Yerleşmeler Kampanyası" ile, tüm yerel yönetimler bu kampanyaya katılmaya davet edilmiş ve sözleşmeyi benimseyip imzalamaları öngörülmüştür (Aktaran: Yasin, 2005: 108).

ABD'de ise ekonomi, endüstri ve iskân modellerinin değişimi, işçi ve toplulukların göçlerine neden olmuştur (Yasin, 2005: 108). 1920'li ve 1930'lu yıllarda, şehirlerin yoksul kenar mahallelerin sorunlarının çözümü için bu mahalleleri açıklığa kavuşturmak başlıca çözüm olarak kabul gördü. 1950'li yıllarda, "Kentsel Yenileşme" adı altında yeni gelişme yaklaşımı ortaya çıktı (Yasin, 2005:108). Sonraki yıllarda da kentsel yenileşme/gelişme amaçlı çalışmalar yapıldı (Yasin, 2005: 108). ABD'de, şehirlerdeki fakirlik 1980 sonrası rahatsız edici boyutlara ulaşmış, ekonomik büyüme sırasında, şehirlerde yüksek oranda işsizlik, yoksulluk ve yaşam koşullarının kötüleşmesi gibi sosyal sorunlara yol açmıştır (Yasin, 2005: 108). 1990'lı yılların hükümetlerinin çöküntü yaşayan kentleri canlandırma çabaları da dikkat çekicidir. Bu dönemde hükümetin, sorunlarla dolu semtlerin yeniden canlandırılmasına çeşitli yardımlar yaparak destek olacağı vurgulanmıştır (Özden, 2008:65).

Yaşanan dönüşümler boyutlarının sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretim biçimine, ulus devletler dünyasında küreselleşmiş dünyaya ve modernist anlayıştan postmodernist anlayışa doğru olduğu ifade edilmektedir. (Tekeli, https://t24.com.tr/media/editorials/files/İlhan_Tekeli.doc)

Kentsel dönüşümün 19. yüzyıldan bugüne uygulanan kentsel politikaları ve uygulama biçimleri çeşitlilik göstermiştir. 1800'li yıllardan 1945'lere kadar kentlerdeki fiziksel ve toplumsal bozulmaya karşı en önemli müdahale biçimi kentsel yenileme olmuştur. Burada kentsel yenilemeyi gerekli kılan endüstri devrimi ile sanayi kentlerinde artan çevre kirliliği, düzensiz yapılaşma, kalabalık ve yaşam standartları düşük konut alanları ve yetersiz alt yapı hizmetleri olmuştur (Akkar, 2006: 32-33). 1940'ların ikinci

yarısından itibaren görülen kentsel gelişim batı kentlerinde kent çeperlerine sıçrayarak birçok mevcut kent ve kasaba çevresinde oluşan banliyöleşmeye karşı uygulanmıştır (Akkar, 2006: 32-33). 1960'lar ve 1970'li yıllarda fiziksel bozulma ile toplumsal bozulma arasında doğrudan bağlantı kabul edilmiş daha çok toplumsal sorunlara duyarlı ve alan odaklı kentsel iyileştirme ve yenileme projeleri geliştirilmiştir. Burada kent merkezlerinin çevreleri ve kenar mahalleler projenin öncelikli alanları olmuştur. Böylelikle yoksul mahallelerin iyileştirilmesi ve yenilenmesi, merkezi yönetimin öncelikli politika alanları haline gelmiştir (Akkar, 2006: 32-33). Kentsel dönüşüm konusunda önemli değişimlerin olduğu 1980'li yıllarda kentlerde boşaltılmış, atıl ve çöküntü haline gelmiş alanlarda ekonomik canlanmayı sağlamak için kentsel yeniden yapılandırma politikası yaygın olarak kullanılmıştır. (Akkar, 2006:32-33). Buldukları kentlerin pazarlanmasında sıklıkla kullanılan bu projeler, geniş alanları kapsayan kentsel işlev çeşitliliği içeren kamu yararından çok yatırımcısının karını ön plana çıkaran çöküntü alanlarda yepyeni imajlar geliştirerek bu alanlara ulusal ve uluslar arası yatırımcı ve müşteri çeken projelerdir. Bu projelere örnek olarak Birmingham'da Senfoni Sarayı ve Kültür Merkezi, Rotterdam'da Rotterdam Waterstad ve The Cultural Triangle, Newyork'da Battery Park City verilebilir (Akkar, 2006: 32-33). 1990'lı yıllardan sonra kentsel dönüşümün en yaygın müdahale biçimi kentsel yenileşme ya da kentsel canlandırma'dır. Yerel yönetimlerin etkin rol aldığı özel sektör danışmanlığının da ön plana çıktığı bu dönemde kamu ve özel sektörün yanında gönüllü kuruluşların ve toplumun değişik kesimlerinin dönüşüm sürecine katılımlarının sağlanması önemi üstünde durularak buna yönelik yasal düzenlemeler ve dönüşüm programları getirilmiştir (Akkar, 2006: 32-33). Bu müdahale biçimlerinin dışında kentsel sağlıklaştırma, kentsel koruma, kentsel bezeme, yeniden kentleştirme, kentsel sağlıklaştırma gibi stratejilerde mevcuttur (Akkar, 2006: 32-33).

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde başlatılan, daha bölgesel ölçekte, ancak kentleri doğrudan ilgilendiren dönüşümler yaşanmıştır. 1950'lilerden sonra büyük kentlere yoğun göçün yaşanması ile barınma, çalışma, ulaşım büyük kentlerin temel sorunları haline gelmiş ve kentler büyük bir hızla yatayda ve dikeyde dönüşmeye başlamışlardır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009:14). 1980'li yıllarda ise başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin imar aflarıyla kaçak yapılanmanın yoğunlaştığı bir kentsel dokuya dönüşümünün yaşandığı, belirli akslarda büyük yıkımlar yapıldığı ve işlevsel dönüşümler görülmeye başlamıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 14). 1990'lı yıllarda küreselleşmenin kendini göstermeye

başlamasıyla büyük ofis yapıları, plazalar, alışveriş merkezleri kent mekânında kapsamlı dönüşümlere yol açmıştır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009:14). 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde yaşanan iki büyük deprem ülkemizde bazı konularda önlemler alınması gerektiği noktasında uyarıcı olmuştur (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009:14). 2000'li yıllar, yerel yönetimlerin özel sektörle işbirliğinin hız kazandığı ve ilk defa 'dönüşüm'ün strateji olarak tanımlandığı dönemdir. Ancak dönüşüm stratejisi sadece kentsel yenileme olarak tanımlanmış ve bu yaklaşım farklı kent parçalarının farklı kullanımlara dönüştürülmesi için uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yanında bu dönem tarihi konut alanlarının soylulaştırılarak korunması ve apartman alanlarının iyileştirilmesi de göze çarpar (Ataöv ve Osmay, 2007:59).

Dönüşümün toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının göz ardı edilerek ağırlıklı olarak fiziki mekânın dönüşümüne odaklanmış yapılanmalara ülkemizde özellikle proje yığılması riskli gece kondu alanlarında Toplu Konut İdaresi (TOKİ) mevcut kentsel dönüşüm sürecini kamu adına yürütmektedir. Özel sektör ise kentsel dönüşüme yüksek ranta sahip alanlarda yoğunlaşmakta kar oranı düşük ve riskli bölgelerden uzak durmaktadır.

Ülkemizde 1990'lı yıllardan bugüne kentsel dönüşümde kullanılan müdahale yöntemi olarak kentsel yenileşme ya da kentsel canlandırma uygulanmakta bu bağlamda da gecekonduların ön plana çıktığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm aktörleri bağlamında ülkemizde kentsel dönüşümde en etkili dış aktör olarak Avrupa Birliği bulunmakla beraber iç faktörler olarak merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel sektör, yerel halk, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler gibi katılımcıların da dönüşüm projelerinde buldukları görülmektedir (Kalağan ve Çiftci, 2012: 125-129). Nitekim İçli'nin (2011:48-51) Denizli'de, Koçak ve Tolanlar'ın (2008:406-411) Aydın ve Afyonkarahisar'da kentsel dönüşüme ilişkin yapmış olduğu çalışmalarda toplumsal-mekânsal yerleşimde yer değişiminin zorunlu bırakılarak gerçekleştirildiğini, halkın proje üzerinde pazarlık edebilecek, kararlarını iletebilecek etkinliğe sahip olamadıklarını, yaşadıkları yeni mekânlarında kamu sağlık içerisinde dışlanmış olarak hayatlarını sürdürdükleri görülmüştür. Nitekim bir mekânı yenileyerek kente değer katmanın içinde yaşadığı toplumunda bu gerçekliğin içinde katılımının sağlanması ve projeye uyumu üstünde durulmalı, bilinçlendirme ve sahiplenme duygusunun aşılandırılması ile toplumsal birliktelik sağlanarak,

sorunların çözümü ve sürdürülebilir yapılaşmanın sağlanması toplumların geleceği için önemlidir.

Türkiye’de yapılan planlamaların temelinde kentlerde ortaya çıkan fiziksel ve sosyal bozulmanın giderilmesinin sağlanması olarak görülen kentsel dönüşüm uygulamaları en yaygın olarak kullanılamaz hale gelmiş tarihi doku, çöküntü alanları ve ıslah imar planları ile dönüşümü sağlanamamış olan gecekonduların sağlıklılaştırılması olarak görülmüştür (Kaypak, 2010:94).

Ç.TÜRKİYE’DEKİ KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de 1950’li yılların akabinde ivme kazanan kentleşme ve bu kentleşmelerdeki yetersiz planlama birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentleşmeyi tetikleyen pek çok öge bugünde etkisini göstermeye devam etmektedir. Küreselleşme, tüketim anlayışı gibi çeşitli paradigmalardan çerçevesinde kent mekânlarındaki yaşanan dönüşüm süreçleri spontane ve planlı olarak gelişmekte bu durumda pek çok kent planlamacısının dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda yaşanan kentsel dönüşüm uygulamalarındaki yetersizlikler, yetki karmaşaları, dönüşümün boyutlarının işlerliğinin tam anlamıyla sağlanamaması gibi olumsuzlar dönüşümün eleştiri odağı haline gelmesine neden olmuştur. Türkiye’de çıkan imar mevzuatlarıyla ilgili gerçekleşen tüm yasal düzenlemelerin odağında kentsel dönüşüm bulunmaktadır; ancak gelişmiş ülkelerin aksine kentsel dönüşümün yasal veya örgütsel temelde yer alması gereken konum ve işlevi henüz net olarak belirlenmemiştir (Kaypak, 2010). Kentsel dönüşüm planlaması bütüncül bir yaklaşım, ortaklıklar, katılım ilkeleri ve dönüşüm sürecinin tasarımıyla tutarlı olarak uygulanma gerektirirken; kentsel dönüşüm deneyimi plan ve programların, mevcut duruma özgü strateji ve müdahale biçimlerinin sonucu olarak değil, küçük grupların çıkarlarına yönelik rant kaynağı olarak kullanılarak biçimlenmektedir. Oysa kentsel dönüşüm kapsamlı ve alana özgü bir yaklaşım ile yönetim ve ortaklıklara açık olarak, mülkiyet ve hakçılık konularını dikkate alarak yönetilmelidir (Ataöv ve Osmay, 2007:78). Kentsel dönüşümü denetleyen kurumsal ve yasal düzenlemeler ve getirilen planlama yaklaşımları çoğu kez dönüşümün gerisinden gelmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007:58-59). Kentsel dönüşüm yasalarının başarısı için kamu taşınmazlarının bir finansman aracı olarak kullanılmak kaydıyla idarelerin emrine verilmesi de ayrıca bir eleştiri konusu olmakla beraber projeyi yürüten, projeye katılan ve projeden yararlanan kişi veya kuruluşların finansmandaki payının kamuya göre düşük

olması, kamu desteğinde oluşan rantın transferinde kuşkulara neden olmuştur. Bu kuşuların giderilememesi projeleri ve uygulama sonuçlarını sürekli olarak tartışmalı duruma getirecektir (Köktürk ve Köktürk, 2007). 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nda, dönüşüm projelerinin uygulanması konusu açık ifadelerle tanımlanıp, belediyelere yetki verilmemişken, 5393 sayılı Belediye Kanunuyla belediyelere dönüşüm projeleri ile ilgili olarak tam yetki verilmiş ve deprem riskli alanlarda müdahale imkânı tanınmıştır. Ancak kanun, kentsel dönüşüm sürecinin nasıl olacağını açık bir biçimde tanımlanmamış olması, sadece kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında kamulaştırma yönteminin nasıl kullanılacağı belirtilmesi nedeniyle eksiklikler taşımaktadır (Genç, 2008: 123). Son dönemlerdeki yerel yönetim reformlarında getirilen kentsel dönüşüm ve yenilemeye ilişkin öngörüler, genellikle fiziksel veya ekonomik uygulama araçlarını ortaya koymak veya yasal olarak uygulamaların önünü açmakla sınırlı kalmış farklı dönüşüm sorunları karşısında geliştirilen çözümler, fiziki mekânın dönüştürülmesine indirgenmiş, yenilemenin sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları göz ardı edilmiştir (Genç, 2008: 123). 5393 sayılı Belediye Kanununda belirtilen 50.000 nüfus ölçütü ve 50.000 metrekare ölçütlerinin dönüşüm alanını belirlemede esas kabul edilmesi ve dönüşüm alanı kararının belediye meclisinde verilmesi, uzmanlara danışılmaması dönüşümün başarısındaki handikaplarından (Genç, 2008:123). Bir başka eleştiri alanı ise "Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı" ile ilgili olup Tasarının planlamaya değil, finansal çevrelerin yönlendirdiği kentsel projelere dayanan bir kentsel gelişmeyi öngörmesidir. Kentsel dönüşüm kavramı, kent/peyzaj değerlerinin belirlediği anlamdan çok finansal olarak arazi geliştirme anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Genç, 2008:123). Kentsel dönüşüm projeleri ile küresel sermayenin kentlere çekilmesi için kentler yarıştırmakta, kentlerin eskimiş ancak değerli sanayi alanları, tarihi doku, gecekondular bölgeyi afet gibi tehditler bahane edilerek küresel sermaye için hazırlanmaktadır (Genç, 2008:123). Tasarıda kentsel dönüşümle ilgili olarak belediyelere olağanüstü yetkiler verilmesine rağmen, yapıların nasıl dönüştürüleceği, buralarda yaşayanların yeni yapılara nasıl geçirileceği konusunda ayrı bir model önerilmemekte, süreç özel sektör ve piyasa müdahalelerine bırakılmaktadır. Belediye yasasında dönüşüm alanını tanımlamada sadece büyüklük ölçütüne yer verilirken, kent içindeki eskijen bölümlerin nasıl ve kim tarafından yenileneceği belirtilmemektedir (Genç, 2008: 123). Tasarının kamusal denetimi ortadan kaldırması, uygulamaların gecikmemesi adına koruma kurulları ve yetkili diğer organların, kamu denetiminden sorumlu kurulların

işlevsiz bırakılmasına yol açacaktır. Bu bir anlamda yetkilerin keyfi kullanımına olanak tanınmasına kapı açmaktadır. Denetimsiz ortamda birçok belediyenin gerek ekipman gerek konumları açısından tek baslarına yeterli olamayacakları ve mülkiyet haklarından, yapılaşma oranlarının tespitine kadar imar alanındaki en hassas konularda tam bir karar özgürlüğüne bağlı olarak yetkilendirilmeleri de kentleşme dengelerinde önemli sorunlar yaratabilecektir (Genç, 2008:123).

SONUÇ

Harvey'in (2009:27) belirttiği gibi kent, kuşkusuz karmaşık bir şeydir. Geçmişten günümüze insanlığın göçebe hayatı bırakarak yerleştiği topraklar bugün insanın elinde tüketilirken, üstünde yapılan kentler de kendi payına düşeni almaktadır ve "karmaşık" hali artmaktadır. Geleceği kestirimden uzak ve plansız yapılaşmanın getirdiği sorunlar mevcut dünya düzeniyle rekabet etme noktasında kentler bir dönüşüm dalgasına girmekte, kimileri parçacıl kimileri bütünleşik yaklaşımlarla yeniden kazandırılma noktasına getirilmeye çalışılmaktadır. Kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır (Harvey, 2013:43). İnsanın oluşturduğu bir dünya olan kentin aynı zamanda onun bundan sonra içinde yaşamaya mahkum olduğu dünya olduğu da ifade edilmektedir (Harvey, 2013:44). İnsanın dolaylı olarak kenti inşa ederken kendini de yeniden inşa ettiği de söylenebilir. Bu bağlamda üstünde canlı hayatların hüküm sürdüğü kentleri her boyutu ile ele almanın ve değerlendirmenin önemi açıktır. Geçmiş ile kemikleşmiş kent kimliklerini bozmadan yenilikleri kazandırabilmek ciddi bir iştir. Bu anlamda kentsel dönüşümleri bir yap-boz hengâmesine düşürmeden en ince ayrıntısına kadar değerlendirmenin ve planlamanın önemi büyüktür. Nitekim burada kentsel dönüşümün kentlere ve kentlilere kazandırdıkları ya da kaybettiklerini irdelemek ve doğru kararı doğru yerde ve zamanda işin ehli insanlarla vermenin gerekliliği bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm kavramının en önemli niteliği, sürekli mekâna vurgu yapılsa da, konut dönüşümü, mahalle ölçeğinde dönüşüm gibi eylemlerle adlandırılrsa da mekânları insanların oluşturduğu gerçeğinden yola çıkılarak, toplumsal boyutunun her şeyin önüne geçtiği bilinmelidir. Çünkü toplum desteği olmayan hiçbir projenin uzun vadeli olarak sorunlara çözüm alternatifi olamayacağı bilinen bir gerçektir (Koçak ve Tolanlar, 2008: 412). Bu bağlamda, kentsel dönüşümde yaşananların her boyutu ile kentsel yaşama katkısı aynı olmalıdır. Sosyal ve toplumsal boyut, ekonomik, hukuki ve

planlama boyutları ile etkileşim içinde olarak ele alınırken etik ve hak kavramları da bu yüzden ihmal edilmemelidir. Kentte nasıl yaşanması gerektiği konusunda karar verilen pratik düzey; kentin geleceğine ilişkin olarak nasıl karar verileceği, neye değer verileceği ve kentsel değerlerin geleceğe taşınması konusunda düşünmeyi içeren soyut ve akademik düzey ile kente uyarlanmalıdır (Aydoğdu, 2011). Bununla birlikte, kente uyarlanan bu pratik düzeyin insanlara yaşattıklarının irdelenmesi hem günümüz insanların hem de gelecek kuşakların refahı açısından olması gereken bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Burcu; Ayşe YIKICI ve Eda YİĞİT (2004). Değişen Kent ve Anladıklarımız, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı 30, 90-97.
- AKKAR, Z. Müge (2006), “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, Planlama, 2, 29-38.
- ATAÖV, Anlı ve Sevin OSMAY (2007), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Yöntemsel Bir Yaklaşım”, Middle East Technical University Journal of The Faculty of The Architecture, Vol. 2, 57-82.
- AYDINLI, Halil İbrahim ve Hilal TURAN, (2012), “Kuramsal ve Yasal Çerçeve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28, 61-70.
- AYDOĞDU, İlke Bezen, (2011) “Çevre Hakkı ve Çevre Etiği Çerçevesinde Kent Hakkına Yeniden Bir Bakış”, 7. Türkiye Şehircilik Kongresi, İstanbul.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009), Kentleşme Şurası, Afetlere Hazırlık ve Kentsel Risk Yönetimi Komisyonu, Ankara, İnternet Adresi: http://www.deprem.gov.tr/sarbis/DDK/Belgeler/Kentlesme_surasi_2009/kitap4.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2013.
- BOOKCHIN, Murray (1999), Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü, Çev.: B. Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ERTAŞ, Mehmet (2011). “Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi Ankara ve Londra Örnekleri”, Selçuk Üniversitesi Teknik-Online Dergi, , Cilt 10, Sayı 1, İnternet Adresi:

- sutod.selcuk.edu.tr/sutod/article/download/96/88, Erişim Tarihi: 16.04.2013.
- ES, Muharrem (2012), “Kentsel Dönüşüm”, Büyüteç, Ankara Sanayi Odası Sonuçları, 55-67.
- GENÇ, Fatma Neval (2008), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt. 15, Sayı 1, s. 115-130.
- HARVEY, David (2013), Asi Şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru, Çev.: A. D. Temiz, MetisYayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2009), Sosyal Adalet ve Şehir, Çev.: M. Morali, MetisYayınları, İstanbul.
- İÇLİ, Gönül (2011), “Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme-Denizli Örneği”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi , Cilt 3, No 1, 43-57.
- KALAĞAN, Gökhan ve Salih ÇİFTÇİ (2012), “Kamu-Özel Sektör İş Birliğinin Kentsel Mekâna Yansıması: Kentsel Dönüşüm Örneği ve Yeni Aktörler”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 4, No 2, 121-133.
- KARAKURT, Elif, (2006) “Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Post Modern Kent Planlama Anlayışı” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 26, İnternet Adresi: http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi26/sayi_26.htm, Erişim Tarihi: 03.01.2014.
- KAYA, Erol (2004), Kentleşme ve Kentleşme. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- KAYPAK, Şafak (2010), “Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerine Etik ve Sosyal Sorumluluk Temelli Bir Yaklaşım”, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 84-105.
- KELEŞ, Ruşen (2013), Kentleşme Politikası, 13. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen (1998), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KİPER, Perihan (2004), “Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekânları ve Yitirilen Kent Kimlikleri”, Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 14-18.

- KOÇAK, Hüseyin ve Melek TOLANLAR (2008), “Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (Aydın ve Afyonkarahisar Örnekleri)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, C.X, S II, 397-415.
- KÖKTÜRK, Erol, ve Erdal KÖKTÜRK (2007) “Deprem ve Kentsel Dönüşüm İlişkileri”. Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi, 57-64.
- ÖZDEN, Pelin Pınar (2008), Kentsel Yenileme, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖZDEN, Pelin Pınar (2006). “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 215-233.
- POLAT, Sibel ve Neslihan DOSTOĞLU (2007), “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri”. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 1, 61-76.
- ŞİŞMAN, Aziz ve Didem KİBAROĞLU (2009). 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı. “Dünya’da ve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları”, Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası.
- TEKELİ, İlhan (2011), Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, İlhan, “Türkiye’de Yürürlüğe Konulan Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmayı Sürdürebilmelidir” İnternet Adresi: https://t24.com.tr/media/editorials/files/İlhan_Tekeli.doc, Erişim Tarihi: 16.04. 2013.
- TOSUN, Elif Karakurt ve Zerrin FIRAT (2012), “Kentsel Mekânlardaki Değişimler ve Kişilerin Konut Tercihleri: Bursa Örneği”, Business and Economics Research Journal, Volume 3, Number 1, 173-195.
- TOSUN, Elif Karakurt (2007), “Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekânsal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.
- YASİN, Melikşah (2005), “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu”, TBB Dergisi, Sayı 60, 105-138.